

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۹/۰۱

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۲/۲۰

صفحات: ۶۹-۸۶

doi 10.29252/mmi.1898.14000220

راهبردهای طراحی در پیش‌دبستانی‌های پسرانه شهر اصفهان

با هدف ایجاد تعلق به مکان*

آزاده طائبی** نرگس دهقان***

چکیده

یکی از مهم‌ترین فضاهای عمومی که کودکان با آن سروکار دارند، فضاهای آموزشی و از ابتدایی‌ترین این فضاها، پیش‌دبستانی است. تعلق کودکان به پیش‌دبستانی‌ها، بر آینده کودکان در جهت ارتقای آموزش و پرورش آنان تأثیرگذار است. در ایران و در زمینه ایجاد و ارتقای تعلق به فضاهای آموزشی مختص به کودکان، تحقیقات زیادی انجام شده، ولی تحقیقاتی که کودکان به‌عنوان منبع اصلی داده‌های کیفی در آنها مشارکت داشته باشند، محدود هستند. هدف این تحقیق، دستیابی به عوامل و سپس راهبردهای طراحی جهت تعلق کودکان پسر به فضاهای پیش‌دبستانی شهر اصفهان است که با کمک روش تحقیق ترکیبی و چهار مرحله‌ای به‌دست آمد. سه مؤلفه اصلی تعلق به مکان؛ ویژگی‌های محیطی، فردی و تعاملات فردی و اجتماعی هستند که از مرحله اول و با کمک منابع کتابخانه‌ای و تحلیل محتوای آنها حاصل شدند. سپس در مراحل بعدی با تأکید بر این سه مؤلفه اصلی، بخشی از راهبردهای طراحی با کمک ترسیم تصاویر ذهنی و مصاحبه‌های باز با کودکان و بخشی دیگر از این راهبردها با پرسش و پاسخ از خبرگان معماری و مربیان و روان‌شناسان کودک به‌دست آمد. توجه به فضای باز و طبیعی، حضور طبیعت، آب و نور طبیعی در فضای داخلی، حیات وحش، فضایی برای فعالیت بدنی، استفاده از تکنولوژی جهت ایجاد سرگرمی، فضاهایی جهت بروز احساسات و همانندسازی کودکان با محیط‌های مطلوب، فضاهایی برای حفظ هویت و رشد کودک و خیال‌پردازی، تعاملات، مشارکت و اکتشاف کودک، از سه مرحله اول تحقیق حاصل شدند. احاطه فضای بازی کودکان با سبزی‌نگی ضمن نظارت، ارتباط بصری به فضای سبز در فضاهای اصلی مدرسه، نفوذ سبزی‌نگی خارج کلاس به داخل، مشارکت کودکان در کاشت و نگهداری فضای سبز و نگهداری از جانداران و آبریزان و وجود بازشوهای وسیع برای دید به محوطه، از راهبردهای طراحی با اولویت‌های بالاتر در فضاهای داخلی و خارجی مدرسه از دید معماران، مربیان و روان‌شناسان کودک در انتهای مرحله چهارم هستند.

کلیدواژه‌ها: تعلق به مکان، ویژگی‌های فردی، ویژگی‌های محیطی، تعاملات، پیش‌دبستانی

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آزاده طائبی با عنوان «طراحی مدرسه (پیش‌دبستانی) با رویکرد افزایش تعلق به مکان، با هدف افزایش یادگیری» به راهنمایی دکتر نرگس دهقان در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد است.

** دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، گروه معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

*** استادیار، گروه معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.
dehghan@par.iaun.ac.ir (نویسنده مسئول).

مقدمه

در زندگی امروزی، انسان‌ها بیشتر زمان خود را در محیط‌های مصنوعی و ساخته دست بشر می‌گذرانند (شفیع‌پور یوردشاهی و همکاران، ۱۳۹۷). تحقیقات نشان داده‌اند بسیاری از ناهنجاری‌های رفتاری ضمن داشتن ریشه‌های تاریخی، فرهنگی و اقتصادی، در کیفیت فضاهای سکونتی، آموزشی و کاری افراد نیز نهفته هستند و از آنجا که تجربه مکان در کودکی نقش مهمی در شکل‌گیری هویت در بزرگسالی دارد (Cobb, 1977; Dallago et al, 2011: 2087; Little & Derr, 2020: 163)، اهمیت کیفیت فضایی برای کودکان مشخص می‌شود. با وجود افزایش احساسات یا دل‌بستگی به مکان با افزایش سن (Hay, 1998: 27)، تعلق به مکانی که در کودکی شکل گرفته شده، قوی‌تر از تعلقاتی است که بعداً در بزرگسالی ایجاد می‌شود (Morgan, 2010: 20). ضرغامی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۱۰). بالطبع هر چقدر کیفیت فضا به لحاظ سازگاری محیط از جهت انطباق بر ارزش‌ها و انتظارات کاربران بالاتر باشد، به دنبال آن حس تعلق نیز بیشتر خواهد بود (Bailey et al, 2016: 209; Ramkissoon & Mavondo, 2015: 2601; Ujang, 2012: 160؛ فلاح، ۱۳۸۴: ۵۸).

محیط‌های آموزشی کودکان بعد از محیط خانه و خانواده، بیشترین سطح ارتباط با کودکان را دارند (Van der Klis & Karsten, 2009: 243) و حس تعلق به مکان، شرایطی برای شوق بازگشت به مدرسه و ماندن در آن فراهم آورده و از جمله عوامل اساسی در پیوند کودک با محیط آموزشی و افزایش یادگیری است (سیاوش‌پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۵). از میان این فضاهای آموزشی، فضای پیش دبستانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در چنین سال‌هایی، کودکان مراحل مهم و حساس زندگی خود را از جهات شخصیتی، اجتماعی و آموزش پشت سر می‌گذرانند (Beery & Jönsson, 2017: 60; Ratcliffe & Korpela, 2016: 128; Stefaniak et al, 2017: 223).

بر اساس گزارش سال ۹۷ معاونت آمار و اطلاعات در شهر اصفهان، ۵۶۵ آموزشگاه برای کودکان پیش دبستانی وجود دارد (معاونت آمار و اطلاعات، ۱۳۹۸: ۶۷۵) که اغلب به دو صورت فعالیت می‌کنند، ساختمان‌های مستقل، ضمیمه شده به مهدکودک‌ها و یا دبستان‌ها؛ که البته درصد بیشتری به دبستان‌ها ضمیمه شده‌اند (درفش و همکاران، 2019: 57). اکثر این فضاها در بناهایی با تغییر کاربری از مسکونی به آموزشی دایر شدند (نقره‌کار و همکاران، 2010: 40؛ URL).

1) که این مورد خود عامل اصلی برای کاهش کیفیت فضایی و عدم توجه به سکونت موقت کودکان در این فضاها در راستای عدم دل‌بستگی آنها است.

عوامل مؤثر بر تعلق به مکان در پسران، فعالیت‌ها و تجهیزات وابسته به مکان و برای دختران، تعاملات اجتماعی هستند (Albanesi et al, 2007: 392; Hidalgo & Hernandez, 2001: 278)؛ هر چند که تأثیرات دل‌بستگی به مکان بر دختران نیز بسیار اهمیت دارند، ولی عدم دل‌بستگی پسران در این سنین نسبت به محیط خود با پرخاشگری آنها ارتباط پیدا می‌کند (Elliot et al, 2007: 160)؛ سبزیان و همکاران، ۱۳۹۵؛ مجیب و همکاران، ۱۳۹۴) و از لحاظ جنسیتی، پسران در سنین کودکی از مهارت‌های اجتماعی پایین‌تری در مقایسه با دختران برخوردار هستند (Arora & Khazanchi, 2010). در این مقاله به دلیل اعتباربخشی به داده‌ها و حذف متغیرهای مداخله‌گر و نیز بررسی عمیق‌تر نمونه آماری با توجه به ضرورت بیشتر شناخت عوامل تأثیرگذار در ایجاد دل‌بستگی به مکان پسران پیش دبستانی، تنها این جنسیت در جامعه آماری مد نظر مقاله است.

چارچوب نظری تحقیقات (Bartholomaeus et al, 2016: 90; Koller & Farley, 2019: 500) به کودکان حق مشارکت در طراحی فضاهایی را می‌دهد که بعدها در آنها ساکن خواهند شد. این مسئله علی‌رغم افزایش توجه به حقوق کودکان و شهروندی آنها محدود شده است. چنانچه اشاره شد، میزان پرخاشگری پسران در دوران بزرگسالی آنها در صورت عدم تعلق به فضاهای آموزشی خود در سنین کودکی افزایش می‌یابد و باعث گریزانی آنها از مدارس در آینده، افت تحصیلی و مشکلات اجتماعی و فرهنگی خواهد شد. علی‌رغم اینکه در سال‌های اخیر تحقیقات در زمینه حس تعلق به مکان در محیط‌های آموزشی رو به افزایش بوده‌اند، ولی پرداختن به معیارهای کیفی فضای آموزشی از جمله پیش دبستانی با کمک روش‌های تحقیق کیفی و استخراج داده‌ها با مشارکت کودکان مخصوصاً پسران در رده سنی ۴-۶ سال در ایران، دیده نمی‌شود. بنابراین سؤالات اصلی در این مقاله که با مشارکت کودکان به آنها پاسخ داده خواهد شد، آن است که عوامل تأثیرگذار در ایجاد تعلق به مکان در کودکان پسر پیش دبستانی چه هستند و راهبردهای طراحی در قالب مؤلفه‌های کالبدی، فردی و اجتماعی در پیش دبستانی‌ها و با هدف افزایش تعلق به مکان کدام هستند. این مقاله با کمک روش تحقیق ترکیبی و چهار مرحله‌ای، سعی دارد به راهبردهای طراحی پیش دبستانی با هدف افزایش تعلق به مکان کودکان، با

توجه به اهمیت این رده سنی به دلیل عدم اشتغال فکری و تأثیرپذیری بیشتر آنها از محیط، بپردازد.

پیشینه پژوهش

مفهوم تعلق در روان‌شناسی، به‌ویژه در کودکان و نوجوانان، معمولاً به نظریه‌ها و مطالعات بوولبی^۱ (1969) در پیوند عاطفی با والدین در اوایل دوران کودکی و به همسالان و سایر افراد مرتبط در دوره‌های بعد از کودکی و نوجوانی اطلاق می‌شود. تعلق به مکان، نوعی دیگر از تعلق است که بر تعلقات غیراجتماعی و غیرمتقابل متمرکز شده و با مفاهیم بوولبی در تضاد است؛ اما می‌توان آن را در امتداد نظریات بوولبی دانست. بزرگسالان در بحث تعلق به مکان، تمایل به پررنگ کردن احساسات خود نسبت به مکان و معانی دارند که به آن احساسات گره خورده است، آنها نسبت به اثرات فرهنگی-اجتماعی تعلق به مکان آگاهی دارند (Massey, 1996; Twigger-Ross & Uzzell, 1996). از طرف دیگر، نگرش کودک نسبت به مکان، با ناخودآگاه او توصیف می‌شود؛ یعنی محیط فیزیکی برای آنچه کودک می‌تواند در آنجا انجام دهد، ارزش‌گذاری می‌شود (Hay, 1998).

حس تعلق به مکان را می‌توان به‌عنوان رابطه‌ای عاطفی و پر معنا بین افراد و مکان‌ها توصیف نمود؛ پیوند احساسی که افراد، آن مکان را به‌عنوان مکانی جهت بازگشت، ارزشمند بدانند (Gadd, 2016). بر اساس تئوری (Chawla, 1992) و تحقیقات مرتبط با آن، مکان‌ها به سه حالت برای کودکان نمود می‌یابند؛ دل‌بستگی و امنیت^۲، وابستگی اجتماعی^۳ و بیان خلاقانه و اکتشاف^۴. معادل این سه دسته‌بندی چاولا، احساسات فردی، تعاملات اجتماعی و شرایط کالبدی، جهت ایجاد تعلق به مکان هستند (Beery & Jönsson, 2017; Brown & Perkins, 1992; Dallago et al, 2011; Gadd, 2016; Giuliani, 2003; Halpenny, 2010; Lewicka, 2011; Morgan, 2010; Ratcliffe & Korpela, 2016; Scannell et al, 2016; Scannell & Gifford, 2010; Twigger-Ross & Uzzell, 1996) که در ادامه به بیان هر یک پرداخته می‌شود.

بعد احساسی (ادراک و شناخت) تعلق به مکان

از نظر رلف، تعلق به مکان، نیاز مهم و اساسی بشر است و بر همین اساس، هویت مکان بخشی از هویت خود و مانند هویت اجتماعی مرتبط با مکان است (Moghisi et al, 2015; Windsong, 2010). مکان‌هایی که امنیت و حس دل‌بستگی را ایجاد می‌کنند، برای تجارب اولیه کودکان ضروری

هستند. تجربه کودکان از مکان با تعلق به خانه‌ای که در آن با عشق مورد مراقبت قرار می‌گیرند، پیوند خورده است. زمانی که محیطی امن توسط اطرافیان کودک ایجاد می‌شود، نظام جستجوکننده کودک برای ارزیابی محیط‌های الهام‌بخش شروع به شبیه‌سازی می‌کند (Scannell et al, 2016; Waddell, 2018; Winnicott, 2012). در واقع تعلقات مکان-انسانی، "پایگاهی امن"^۵ را برای رشد مناسب کودکان به وجود می‌آورند (Jack, 2015). این نوع تعامل با محیط و با انسان‌های حاضر در آن، باعث سلامت کودک به واسطه تسلط بر مهارت‌های او می‌شود و حس از ماجراجویی، آزادی و لذت حسی را ایجاد می‌کند که پیوندی مثبت و عاطفی با مکانی خاص دارد (Scannell et al, 2016).

بعد کالبدی تعلق به مکان

تعلق کالبدی باعث می‌شود که افراد، محیط را همراه با عناصر کالبدی آن در شکل دادن به معنای تعلق، در خاطر بسپارند (جوان‌فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰). استقلال و خودمختاری در کودکان، باعث خلاقیت و آزادی می‌شود و تعلقات آنها به مکان خود را گسترش می‌دهد (Harcourt et al, 2011). اغلب محققان، فضاهایی را برای کودکان در نظر می‌گیرند که قابلیت تصمیم‌گیری آنها را زیاد کند و حس مالکیت به آنها دهد، فضاهایی که برای آنها قابل سکونت باشد و قابلیت تبدیل فضاهای خشک و آموزشی را به فضاهای شخصی داشته باشد (Fleet & Britt, 2011). امروزه طراحی فضاهای آموزشی بر چیدمان فیزیکی مدرسه و زمین‌های بازی تمرکز دارد و اغلب به فضاهای آموزشی به دید مکانی که باید روح داشته باشد، نگاه نمی‌شود (Ibid). در واقع داشتن حس ماجراجویی، آزادی و لذت حسی، باعث ایجاد تعلق حسی بیشتری به مکانی خاص می‌شود (Scannell et al, 2016). این مکان‌های خودساخته و مخفی توسط کودکان، به آنها حس آزادی می‌دهد که از نگاه کنترل‌گر بزرگسالان به دور است (Koch & Society, 2018). این نوع تعلق، برگرفته‌شده از اجزا و عناصر کالبدی مکان به‌عنوان بخشی از روند شناخت و هویت انسانی است (Küller et al, 2009).

بعد اجتماعی تعلق به مکان

مکان‌هایی که وابستگی اجتماعی پایداری را ایجاد می‌کنند، اجزای مهمی از تعلقات را برای کودکان و بزرگسالان در فضای آموزشی فراهم می‌آورند (Chawla, 1992; Koller & Farley, 2019; Morgan, 2010). بر این اساس، مکان حاوی نشانه‌ها و اطلاعات مشترک اجتماعی است که افراد با درک

آنها با محیط خود می‌توانند به تعامل برسند (جوان‌فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰). برخی معتقد هستند ابتدا تعلق به اجتماع و به صورت یک گروه اجتماعی شکل گرفته و سپس تعلق به مکان در قالب نام و هویت مکان بروز می‌کند (Arofa; Khazanchi & Rستمعلی‌زاده و نعمتی، 2015).

مطالعات توصیفی بسیاری در مورد موضوعات مشترک تعاملات کودکان با مکان انجام شده‌اند. این موارد عبارت هستند از؛ ترجیح کودکان نسبت به محیط‌های طبیعی تا انسان‌ساخت (Cunningham, 2005)، تعامل حسی با مکان (Sebba, 1991; Cobb, 1977)، اکتشاف و بازی در مکان به‌عنوان فعالیتی ذاتاً لذت‌بخش و جهت‌یادگیری خودآموز (Sebba, 1991: 400) و استفاده کودکان از مکان برای تعدیل عاطفی (Dovey, 1990; Fjørtoft, 2004)، بررسی تعلقات کودکان به والدین و اطرافیان خود (Jack, 2015)، ولی مکان و تعلق به مکان به‌عنوان اساسی برای روابط امن کودکان شناخته می‌شود و این مسئله چالشی است که با کمبود منابع روبه‌رو است. اغلب برای شناخت تعلق کودکان به مکان‌های اصلی نظیر پیش‌دبستانی‌ها که دومین فضایی است که کودکان از بدو تولد به آن وارد می‌شوند، کوتاهی شده و یا با دیدگاه توصیفی و کلی بررسی کرده‌اند. بنابراین در این مقاله، ایجاد و افزایش تعلق به مکان و راهبردهای طراحی مستخرج از آن در فضاهای آموزشی (پیش‌دبستانی) کودکان پسر و نیز با روش‌های مشارکتی و کیفی، مد نظر است.

روش پژوهش

با توجه به موضوع و هدف پژوهش، روش پژوهش حاضر، روش ترکیبی است و شامل چهار مرحله است؛ در بخش‌های

بعدی، هر یک از این مراحل به صورت مستقل توضیح داده می‌شوند.

مرحله اول

در این مرحله به منظور دستیابی به متغیرهای تعلق به مکان به وسیله منابع کتابخانه‌ای، به کتب و مقالات داخلی و خارجی مراجعه شد و سپس به کمک روش تحلیل محتوا، داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

مرحله دوم

به منظور دستیابی به متغیرهای تعلق به مکان در پیش‌دبستانی از نظر کودکان، تصاویر ذهنی آنان از فضای آموزشی خود با کمک ترسیم نقاشی گرفته شد (لازم به ذکر است که این تصاویر با توجه به نظر روان‌شناس در نیمه اول مهرماه که کودک تمایل به بازگشت به خانه دارد، گرفته شدند تا هر چه بیشتر مشخص شود که چه مواردی در پیش‌دبستانی او را جذب کرده و یا برعکس او را آزار می‌دهد). علاوه بر این در حین ترسیم کودکان، با آنها گفت‌وگوهای کوتاهی راجع به آنچه ترسیم می‌کنند انجام گرفت تا درک درستی نسبت به ترسیم‌ها وجود داشته باشد.

نمونه آماری در این مرحله، دانش‌آموزان مدارس مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان در مقطع پیش‌دبستانی بودند که بر اساس پراکندگی مناطق، دانش‌آموزان یک مدرسه در هر منطقه به صورت تصادفی انتخاب شدند. اولویت در انتخاب هدف‌دار مدرسه در هر منطقه، بر اساس بناهایی بود که به آموزشی تغییر کاربری داده بودند (جدول ۱). تمامی مؤلفه‌های استخراج‌شده از ترسیم تصاویر ذهنی کودکان علاوه بر تحلیل گفت‌وگو با آنها راجع به هر نقاشی، مورد ارزیابی دو نفر از متخصصان روان‌شناسی کودک قرار گرفتند. سپس

جدول ۱. انتخاب تصادفی دانش‌آموزان از مدارس تغییر کاربری داده‌شده به آموزشی در مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان

مناطق اصفهان	نام مدارس
۱	پیش دبستانی اندیشه
۲	دبستان ام‌البنین
۳	دبستان و پیش دبستانی رویش
۴	دبستان و پیش دبستانی بشارت نور
۵	پیش دبستانی و دبستان صفریان
۶	پیش دبستانی و دبستان هوشمند بنیان
۷	پیش دبستانی شهید آقاخان
۸	مدرسه امام هادی (ع)
۹	پیش دبستانی باران دانش
۱۰	پیش دبستانی و دبستان قلم
۱۱	دبستان باجغلی
۱۲	دبستان و پیش دبستانی ترم دانش
۱۳	دبستان و پیش دبستانی دانشمند
۱۴	دبستان حضرت محمد (ص)
۱۵	پیش دبستانی امین الرعایا

(نگارندگان)

گام دوم:

در این مرحله به وسیله دو تصویر به دست آمده از گام قبلی، مصاحبه باز با کودکان پیش دبستانی برای گرفتن اطلاعات عمیق و تفصیلی صورت گرفت. بر اساس هر مؤلفه، دو تصویر به کودک نشان داده شد و از او خواسته شد تا تصویر مورد علاقه خود را انتخاب نموده و سپس علت انتخاب خود را بیان نماید.

مرحله چهارم

در این مرحله، پرسش نامه نیمه باز با توجه به متغیرهای حس تعلق به مکان به دست آمده از روند تحقیقات و نیز نظر کودکان مقطع پیش دبستانی در ارتباط با محیط آموزشی مورد نظر آنها (مراحل اول، دوم و سوم) در جهت به دست آوردن مناسب ترین راهبردهای طراحی، تهیه و تنظیم شد و در اختیار ۵۰ نفر از متخصصین معماری، مشاوران کودک و مربیان آنها قرار گرفت.

با توجه به فرآیند پژوهش، تجزیه و تحلیل داده های پژوهش نیز در چهار مرحله صورت می گیرد. در مراحل اول، دوم و سوم (گام دوم)، تجزیه و تحلیل داده ها به کمک کدگذاری در تحلیل محتوا انجام گرفت. در تصویر ۱ کلیه مراحل ذکر شده به همراه روش تحلیل داده تشریح شده اند. در فرآیند تحلیل محتوا، در ابتدا کدگذاری باز صورت می گیرد. بعد از به دست آوردن مقولات اولیه، فراوانی مربوط به اولین گام یعنی کدگذاری باز و مقولات مربوط به آن به دست می آید. سپس از مقولات سازمان دهنده با استفاده از کدگذاری محوری و در نهایت، مقولات فراگیر از کدگذاری انتخابی استفاده می شود (ساروخانی، ۱۳۹۳).

بحث و یافته های پژوهش

در این بخش، یافته های مقاله، به تفصیل در چهار مرحله از فرآیند تحقیق تشریح می شوند. سه مرحله اول، به راهبردها

داده های به دست آمده از نقاشی کودکان، گفت و گو با آنان و نیز تحلیل های روان شناسان و معماران از نقاشی کودکان به روش تحلیل محتوا، کدگذاری شدند. داده های مد نظر با نمونه آماری ۲۲۰ نفر به اشباع رسیدند.

مرحله سوم

در این مرحله، مصاحبه باز با کودکان پیش دبستانی، با کمک تصاویری واقعی مربوط به فضاهای مدرسه با توجه به متغیرهای مستخرج از مراحل اول و دوم، صورت گرفت، ولی در ابتدا این تصاویر باید به کمک خبرگان معماری و روان شناسان کودک انتخاب می شدند؛ به همین دلیل، این مرحله خود شامل دو گام است:

گام اول:

این مرحله با کمک پرسش نامه بسته طیف لیکرت و پرسش هایی متناسب با مؤلفه های به دست آمده از مراحل اول و دوم در ارتباط با راهبردهای طراحی انجام شد (جدول ۲). سپس متناسب با هر پرسش، ۶ تصویر انتخاب شد. این تصاویر با توجه به نظر روان شناسان باید در نظر گرفتن چند نکته کلیدی انتخاب می شدند؛ این نکات شامل انتخاب تصاویر واقعی با حضور کودکان در آنها هستند تا کودک خود را به راحتی در محیط تجسم کند و اینکه تفاوت های مد نظر در تصاویر باید آشکارتر از سایر موارد باشند. به عنوان مثال، یک تصویر با اسباب بازی و تصویر دیگر بدون اسباب بازی نباشد، تا کودک بتواند تفاوت را تشخیص دهد و تصویر مورد نظر خود را بر اساس آن انتخاب نماید. در انتها به هر تصویر از ۱ تا ۵ توسط ۳۰ نفر از متخصصان معماری و ۳۰ نفر از متخصصان روان شناسی کودک امتیاز داده شد. با کمک تحلیل آماری، دو تصویر با بیشترین امتیاز جهت استفاده در مرحله بعدی (مصاحبه باز با کودکان)، از ۶ تصویر ارائه شده به متخصصان، انتخاب شدند.

جدول ۲. مؤلفه های تأثیرگذار در طراحی و به دست آمده در مراحل اول و دوم

عناصر تأثیرگذار در استخراج راهبردهای طراحی					مؤلفه های مراحل ۱ و ۲
پنجره	مبلمان	کلاس ها	ورودی مدرسه	کالبد مدرسه	بررسی شکل ظاهری در
	پنجره ها و درها	فضاهای عمومی	کلاس ها	حیاط مدرسه	بررسی مقیاس در
	کف پوش ها	پنجره ها و درها	مبلمان	کلاس ها	بررسی رنگ در
	نورهای رنگی	شدت نور	مصنوعی	طبیعی	بررسی نور به صورت
	ورودی اصلی مدرسه	کلاس ها	فضای داخلی مدرسه	حیاط مدرسه	حضور یا عدم حضور آب در

(نگارندگان)

از دید کودکان و مربیان کودک اشاره می‌کنند و مرحله آخر، راهبردها از دید معماران را شرح می‌دهد.

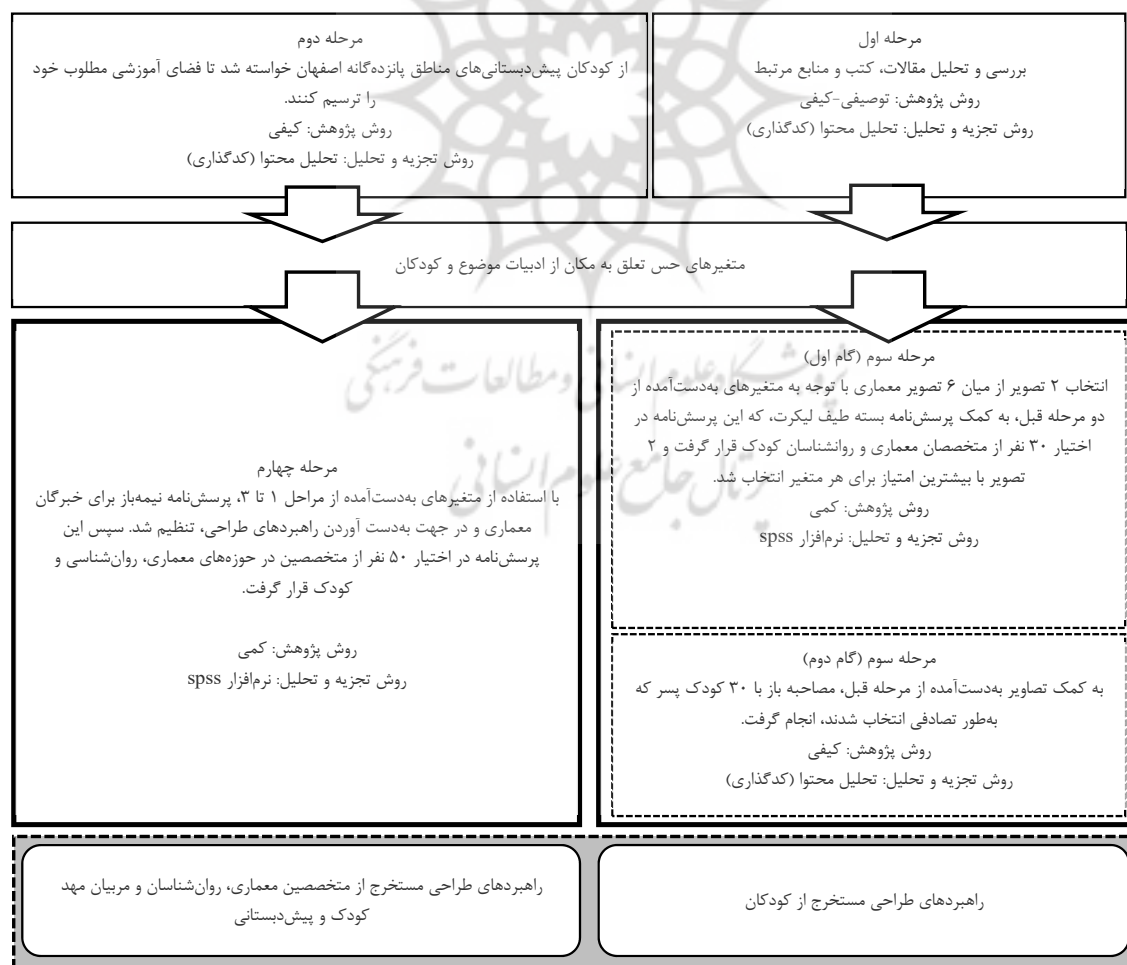
مرحله اول

طی این مرحله، مقولات اولیه مربوط به حس تعلق به مکان استخراج شدند و در سه دسته‌بندی کلی شامل؛ ویژگی‌های محیطی، ویژگی‌های فردی و نیز تعاملات شامل تعامل با افراد و محیط، قرار گرفتند. طی نتایج به‌دست‌آمده، از مجموع ۳۷۹۲ کدگذاری، ۲۹، ۵۷ و ۱۵ درصد از کدهای استخراج‌شده، به ترتیب مربوط به ویژگی‌های محیطی، ویژگی‌های فردی و تعاملات اجتماعی هستند. این امر بیانگر آن است که در کتب و مقالات با توجه به بعد معماری و روان‌شناسی، بیشتر بر ویژگی‌های فردی تأکید شده است و به ترتیب مباحث مربوط به ویژگی‌های محیطی و تعاملات شامل تعامل با فرد و محیط، به تحلیل و استنباط بیشتری نیاز دارند. نتایج حاصل از این مرحله جهت تطبیق با داده‌های به‌دست‌آمده در مراحل بعدی و نیز تکمیل این داده‌ها، مورد استفاده قرار گرفتند (در

جدول ۳ تنها به مقولات سازمان‌دهنده و فراگیر به صورت خلاصه پرداخته شده است و مقولات اولیه حذف شده‌اند).

مرحله دوم

اطلاعات مستخرج از مرحله اول که با کمک منابع کتابخانه‌ای حاصل شدند، نیازمند اعتبارسنجی بودند؛ زیرا متغیرهای تعلق به مکان که از منابع اکثراً لاتین استخراج شدند، ممکن بود با شرایط فرهنگی-اجتماعی و سن کودکان ایرانی در فضاهای آموزشی متفاوت باشند. بنابراین در این مرحله از کودکان خواسته شد که هر قسمت از مدرسه خود را که به آن علاقه‌مند هستند، نقاشی کنند. این مرحله برای استخراج متغیرهای تعلق به مکان از دید کودکان پسر و در فضای مد نظر پژوهش یعنی پیش‌دبستانی‌های مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان به شیوه مشارکتی بود. در این مرحله در حین نقاشی با کودک راجع به آنچه ترسیم می‌کند، گفت‌وگویی صورت گرفت و از او خواسته شد تا نقاشی خود را توصیف کند. سپس این تصاویر توسط

تصویر ۱. فرآیند پژوهش (نگارندگان)

محیطی و سپس با توجه به تحلیل‌های روان‌شناسان، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به ویژگی‌های فردی و تعاملات شامل تعامل با محیط و افراد است. در این مرحله با توجه به فراوانی بالاتر ویژگی‌های محیطی، این مورد بیشتر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و از دید کودکان بررسی شد.

مرحله سوم

این مرحله، جهت تکمیل مراحل قبل و با کمک مصاحبه باز با کودکان پیش‌دبستانی از طریق دو تصویری که توسط

دو نفر از متخصصان روان‌شناسی کودک مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و در نهایت، تحلیل‌های روان‌شناسان و صحبت کودکان راجع به آنچه ترسیم کردند و نیز نقاشی آنها، کدگذاری شد (جدول ۴ نمونه کوچکی از ۲۲۰ نفر). در جدول ۴، از مجموع ۱۱۶۳ کدگذاری، ۴۸، ۳۵ و ۱۷ درصد از کدهای استخراج‌شده به ترتیب مربوط به ویژگی‌های محیطی، ویژگی‌های فردی و تعاملات اجتماعی هستند. با توجه به آنکه از کودکان خواسته شد تا محیط مورد علاقه خود را ترسیم کنند، بیشترین فراوانی مربوط به ویژگی‌های

جدول ۳. تحلیل محتوای منابع در مورد تعلق به مکان (مرحله اول)

مقولات فراگیر																						
تعاملات			ویژگی‌های فردی							ویژگی‌های محیطی												
تعاملات با محیط	مشارکت	مسئولیت‌پذیری	روابط اجتماعی	سلامت	فرهنگ	خیال‌پردازی	رشد کودک	هویت کودک	حریم خصوصی	تجربه مکان	زیبایی‌شناسی	اکتشاف	احساسات منفی	احساسات مثبت								
												ویژگی‌های کالبدی	کالبد	صدا	رنگ	تفریح	حیات وحش	نور	حضور آب	حضور طبیعت	فضای باز	مقولات سازمان‌دهنده

(نگارندگان)

جدول ۴. تحلیل نقاشی‌های کودکان در مرحله دوم پژوهش

مقولات باز	مفهوم	تحلیل روان‌شناس دوم	تحلیل روان‌شناس اول	توضیحات کودک	کد	نقاشی
فضای باز فعالیت بدنی امنیت روانی آرامش برقراری ارتباط با افراد رؤیایپردازی	حیاط زمین بسکتبال نیاز به حس امنیت نیاز به آرامش نیاز به برقراری ارتباط با افراد قهرمان‌پروری	استفاده از دو رنگ نشان از گو شه گیر ی کودک و استفاده از رنگ مشکی نشانه اضطراب کودک است.	نقاشی به صورت نامنظم و پراکنده کشیده شده که می‌تواند نشان از ذهن آشفته کودک باشد. استفاده زیاد از رنگ سیاه می‌تواند نشانه اضطراب و احساس گناه در وی باشد. خطوط بسیار محکم و با فشار زیاد کشیده شده که می‌تواند نشان از اضطراب و پر خاشگری کودک باشد.	حیاط آسفالت باشه، بسکتبال داشته باشه، تو حیاطم یه هیولا باشه که بچه‌ها را می‌خورد، منم میام نجاتشون میدم.	B1	
حیات وحش نور طبیعی حضور آب (حوض) بازی داخل کلاس رؤیایپردازی امنیت روانی ارتباط با محیط بیرون	نور ارتباط با محیط بیرون بازی داخل کلاس تقویت خیال‌انگیزی کودک نیاز به حس امنیت	نقاشی رؤیایپردازی کودک را نشان می‌دهد. کودک اعتماد به نفس خوبی دارد.	اعتماد به نفس کودک خوب است و به دلیل کشیدن آب و ماهی، شور و شوق زندگی در او دیده می‌شود. احتمال دارد منبعی تهدیدکننده و اضطراب‌آور سمت کودک باشد.	تو کلاس حوض باشه با ماهیا خرگوش، آسمونم داشته باشه، توپ داشته باشه.	B2	

(نگارندگان)

متخصصان معماری و روان‌شناسی انتخاب شده بود، انجام گرفت. بدین شکل، این مرحله خود شامل دو گام است:

گام اول:

در این مرحله ۶ تصویر انتخاب شد و سپس به هر تصویر، از ۱ تا ۵ امتیاز (طیف لیکرت توسط متخصصان معمار و روان‌شناس) داده شد. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، دو تصویری که در هر قسمت بالاترین امتیاز را از متخصصان معماری و روان‌شناسی دریافت کردند، برای گام بعد یعنی مصاحبه باز با کودکان پیش‌دبستانی انتخاب شدند. به‌عنوان مثال، در جدول ۵ که تصاویر برای مقیاس حیاط را از نظر خبرگان ارزیابی می‌کند، تصویر دوم و پنجم از سمت راست انتخاب شدند.

گام دوم:

با توجه به دو تصویر به‌دست‌آمده از گام قبل، مصاحبه باز با کودکان پیش‌دبستانی صورت گرفت و از آنان خواسته

شد تا تصویر مورد علاقه خود را انتخاب کرده و سپس علت انتخاب خود را بیان کنند. نمونه آماری در این مرحله با ۳۰ کودک مقطع پیش‌دبستانی که به‌طور تصادفی انتخاب شدند، به اشیاع رسید. طی نتایج به‌دست‌آمده، از مجموع ۴۲۷ کدگذاری، ۸۷، ۸ و ۵ درصد از کدهای استخراج‌شده به ترتیب مربوط به ویژگی‌های محیطی، ویژگی‌های فردی و تعاملات هستند. این نتایج نشان می‌دهند که کودکان علاوه بر اشاره به جنبه‌های کالبدی محیط، تأثیر آن بر روحیات فردی خود و نیز ارتباط آنان با محیط پیرامون و افراد را می‌توانند درک کنند؛ بنابراین به دنبال محیطی خواهند بود که بتواند این ویژگی‌ها را به آنها بدهد. در جدول ۶، نمونه‌ای از تحلیل محتوا از مصاحبه باز با دانش‌آموزان (B)، کد مربوط به هر فرد است) در مورد مقیاس حیاط مدرسه نشان داده می‌شود. در تصویر ۲ نیز به برخی مقولات مهم پرداخته شده که در تصاویر مد نظر محققان نبود، ولی کودکان در مصاحبه

جدول ۵. نمونه امتیازدهی به تصاویر در مورد مقیاس حیاط توسط روان‌شناسان و معماران

تصاویر امتیازات						
معماران	۹۰	۱۲۹	۱۲۵	۷۵	۱۲۱	۳۰
روان‌شناسان	۷۱	۱۴۸	۹۵	۸۰	۱۲۲	۳۰
جمع	۱۶۱	۲۷۷	۲۲۰	۱۵۵	۲۴۳	۶۰

(نگارندگان)

جدول ۶. نمونه‌ای از تحلیل محتوای حاصل از مصاحبه باز با کودکان در مورد مقیاس حیاط

مقوله	مفهوم	پاسخ	کد	سؤال	تصاویر
وسیع بودن فضای باز (حیاط)	حیاط بزرگ، چمن	حیاط بزرگ باشه آ، سبز.	B1	فضاهای بزرگ آموزشی از جمله حیاط، دانش‌آموزان را به پویایی و دویدن تشویق کرده و این امر سبب شادی آنها می‌شود و وابستگی آنان را افزایش خواهد داد.	
	حیاط بزرگ، زمین فوتبال	حیاط بزرگ. وای زمین فوتبال داره.	B2		
	حیاط بزرگ، بازی	این حیاط بزرگ با کلی بازی.	B3		
	حیاط بزرگ، بازی	ین حیاطه که بزرگ. خوب تر. همه بازی‌ای داره.	B4		

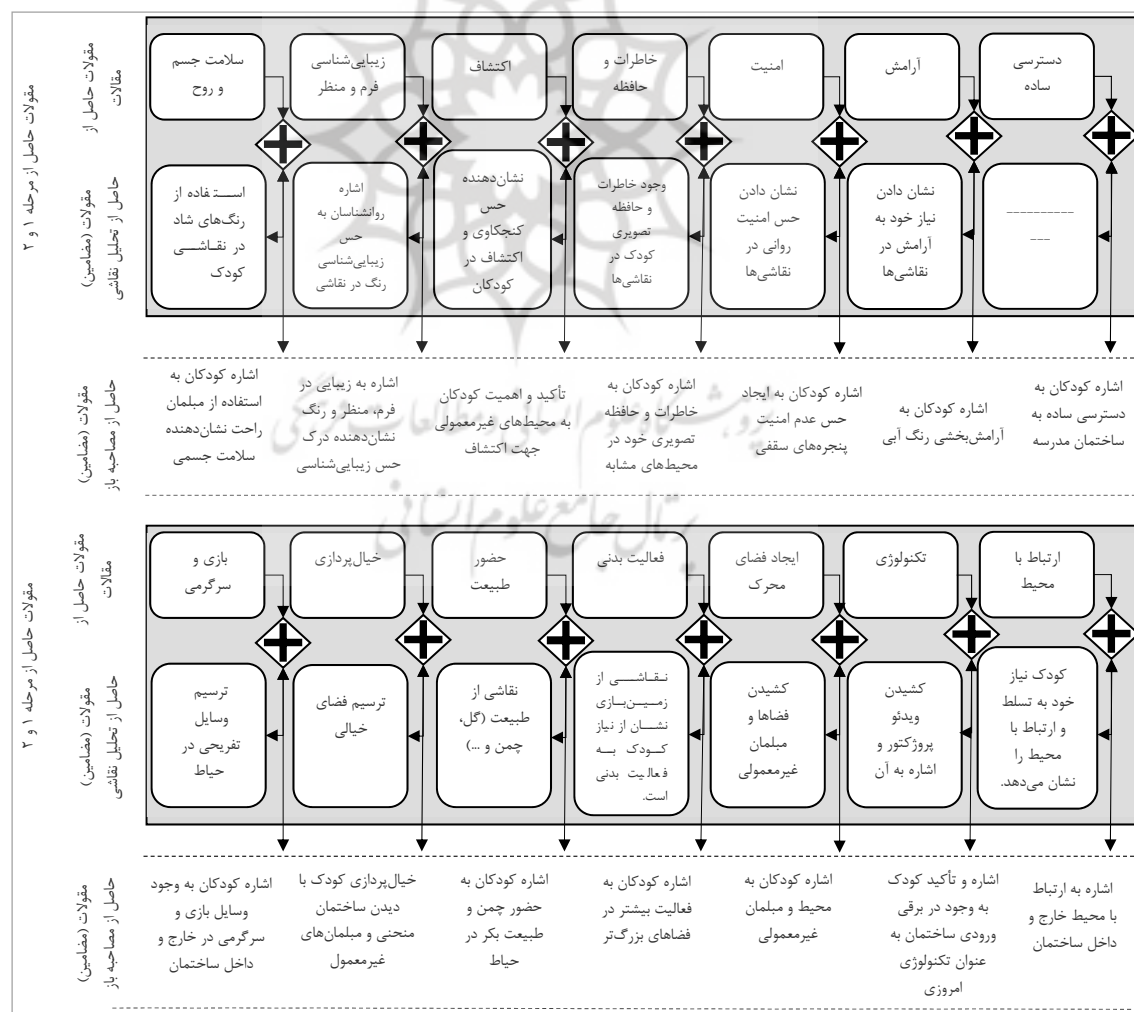
(نگارندگان)

مرحله قبل به آنها اشاره نکرده‌اند، جهت ایجاد حس تعلق به مکان در پیش دبستانی پسرانه، تنظیم شد. این پرسش‌نامه در اختیار ۵۰ نفر از متخصصین معماری، مشاور کودک و مربیان مهد کودک و پیش‌دبستانی قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا بر اساس طیف لیکرت به هر پرسش، پاسخ داده و در انتها نظر و یا پیشنهاد خود را در جهت تحقق و رسیدن به پرسش مورد نظر بیان کنند. شاخص تناسب و شفافیت این پرسش‌نامه به روش توافق کلی میان متخصصین، ۰٫۴ و قابل قبول بود. میزان آلفای کرونباخ در پایایی این پرسش‌نامه ۰٫۹ بود که از نظر پایایی، مطلوب قلمداد می‌شود. سپس پاسخ‌های به‌دست‌آمده در این مرحله، از طریق تحلیل آماری، تجزیه و تحلیل شدند که در نتیجه نمودارهای فراوانی و تی تک نمونه به منظور رتبه‌بندی مقولات و به تفکیک هر یک از آنها تعیین و استخراج شد (با توجه به حوصله مخاطب، تنها آزمون فریدمن جهت رتبه‌بندی

باز به آنها اشاره کردند. در جدول ۷ کلیه مقولات حاصل از سه مرحله قبل و راهبردهای طراحی به همراه تعاریف آنها، نشان داده شده‌اند.

مرحله چهارم

از آنجا که تمامی راهبردهای طراحی توسط کودکان قابل دستیابی نیستند، در برخی موارد مبهم نظیر؛ نحوه طراحی فضاهای سبز و باز در حیاط، طراحی فضای بازی با آب بر اساس امنیت و تمایل کودک، ویژگی‌های محیط داخلی و نیز اثر کالبد داخل و خارج بر تعاملات کودکان، مشورت با متخصصین این حوزه لازم دیده شد. در این مرحله با استفاده از متغیرهای به‌دست‌آمده از مراحل ۱ تا ۳ در راستای موارد مبهم اشاره‌شده (جدول ۷)، پرسش‌نامه‌های نیمه‌باز، جهت به‌دست آوردن راهبردهای طراحی و یا رتبه‌بندی این راهبردها که کودکان در

تصویر ۲. اشاره به مقولاتی که مد نظر محقق نبوده، ولی کودک ضمن مصاحبه به آنها اشاره دارد (نگارندگان)

جدول ۷. مقولات حاصل از سه مرحله پژوهش و بیان راهبردهای طراحی مرتبط با آنها (نگارندگان)

ویژگی‌های محیطی	فضای باز و طبیعی	طبیعت در فضای باز، ایجاد فضای باز طبیعی و هرس نشده، مشارکت در ایجاد فضای باز طبیعی، تفریح و سرگرمی در فضای باز طبیعی، تجربه حیات وحش در فضای باز (بازی با حیوانات اهلی به صورت آزادانه)، لذت از فضای باز طبیعی، کاهش اضطراب و استرس و ایجاد امنیت در فضای باز، محوطه بازی در فضای باز طبیعی، آموزش مهارت‌های زیست‌محیطی در فضای باز، افزایش عملکرد علمی، کودکان در فضای باز (فضایی جهت آموزش موسیقی)، تعاملات اجتماعی در فضای باز (حیاط)، تجربه فرهنگی و تاریخی در فضای باز، ارتباط بصری با فضای باز، ارتباط فیزیکی با فضای بازمانند لمس گیاه و آب، ارتباط فیزیکی با فضای باز طبیعی، مانند لمس گیاهان، تحرک آزاد و بازی در فضای باز برای کمک به استقلال کودک، ایجاد خلاقیت در فضای باز، اکتشاف در فضای باز، تأثیر فضای باز بر احساسات کودکان و درک زیبایی‌شناسی آنها، کشیدن نقاشی‌های دوبعدی در کف حیاط مدرسه
	حضور طبیعت	اشاره کودک به حضور چمن در حیاط و حضور طبیعت بکر و درختان در پشت پنجره کلاس، ایجاد تنوع زیستی، دسترسی نزدیک به طبیعت، ویژگی‌های فیزیکی و تعاملات اجتماعی در جاذبه‌های طبیعی، محیط طبیعی بخشی از محیط‌زیست و یادگیری محافظت از آن به کودکان، مشارکت در حفظ فضاهای طبیعی، طراحی فضاهای سبز آموزش‌دهنده (آشنایی با گیاهان متنوع)
	حضور آب	انعکاس نور در آب جهت شادی و لذت کودکان، حوض آب و استخر آب در فضای داخلی و خارجی، شنیدن صدای آب، ایجاد هوای مطبوع به‌وسیله آب
	نور	اولویت در استفاده از نور طبیعی و استفاده از رنگ‌های طبیعی در نوردهی مصنوعی، انعکاس نور در آب یا سطوح متنوع
	حیات‌وحش	کودکان حیوانات را در فضای باز و بدون قفس دوست دارند، ماکت دایناسورها در فضای طبیعی خودشان
	فعالیت بدنی	داشتن زمین فوتبال و بسکتبال
	تفریح	استفاده از وسایل بازی و تفریحی در داخل و خارج از ساختمان، کشیدن نقاشی‌های دوبعدی در کف حیاط مدرسه (در فضای باز هم مطرح شد)، اکتشاف در قالب تفریح
	تکنولوژی	استفاده از پروژکتور جهت نمایش فیلم به صورت گروهی و آموزش، استفاده از فن‌آوری در ساختمان (برای مثال استفاده از درب ورودی برقی)
	رنگ	استفاده از رنگ گرم و سرد متناسب با روانشناسی کودک.
	صدا	صدای پرندگان، صدای آب، صدای باد در بین درختان و در کل صداهای طبیعت و دوری از صدای اتومبیل، صداهای ممتد و حتی صدای افتادن وسایل بر روی زمین کلاس (کف‌پوش نرم توصیه می‌شود)، استفاده از صدای غیرمعمول که بر خیال‌پردازی و اکتشاف کودک تأثیر دارد و می‌تواند نتی از موسیقی باشد.
کالبد	وسعت کلاس، مقیاس بزرگ‌تر فضای عمومی (راهرو) و فضای باز (حیاط)، انتخاب پنجره‌های وسیع به دلیل جریان هوای مناسب، نور کافی و تسلط بیشتر بر محیط، فرم منحنی و ساده ساختمان، کلاس و ورودی ساختمان، ترجیح فرم مستطیلی و دایره‌ای شکل حیاط	
ویژگی‌های کالبدی	غیرمعمول بودن فضا جهت کنجکاوی و اکتشاف، خلق فضای اجتماع‌پذیر با هدف افزایش اعتمادبه‌نفس کودک، انعطاف‌پذیر بودن فضا و مبلمان جهت خلاقیت و مشارکت	

ادامه جدول ۷. مقولات حاصل از سه مرحله پژوهش و بیان راهبردهای طراحی مرتبط با آنها

ویژگی‌های فردی	احساسات	مثبت نیاز به حس امنیت، قهرمان‌پروری توسط کودکان جهت ایجاد حس امنیت، محیط آموزشی باید برای کودک حاوی آرامش باشد به‌خصوص در کلاس‌ها، توجه به ایجاد و تقویت اعتمادبه‌نفس
	هماندسازی	منفی کنترل اضطراب و استرس، کنترل خشم
	تجربه مکان	هماندسازی فضا با تصویر ذهنی کودک، همانندسازی فضا با خاطرات کودک
	زیبایی‌شناسی	توجه به تجربه حسی کودک از محیط، توجه به تجربه هیجانی کودک از محیط
	حریم خصوصی	زیبایی‌شناسی فرم (استفاده از فرم‌های منحنی، نرم و ارگانیک)، زیبایی‌شناسی منظر (استفاده از طبیعت بکر در حیاط)، زیبایی‌شناسی رنگ
	رشد کودک	ایجاد حس مالکیت کودک بر فضا و وسایل، ایجاد استقلال و آزادی کودک
	هویت کودک	توجه به رشد شخصیتی و اجتماعی کودک
	خیال‌پردازی	توجه به هویت شخصیتی و اجتماعی کودک
	سلامت	ایجاد و کشف فضای مخفی توسط کودکان، اکتشاف محیط با صدای غیرمعمول، کشف در محیط بکر طبیعی، قرار گرفتن در محیط‌های منحنی و ارتقای خیال‌پردازی کودک، قرار گرفتن در محیط‌هایی با ماکت دایناسورها، مراقبت از حیوانات اهلی آشنایی با تاریخ و فرهنگ
	توجه به سلامت روحی و جسمی کودکان	
تعاملات		
تعاملات با محیط	مشارکت	اکتشاف
نیاز تسلط بر محیط و حس قدرت در کودکان، ارتباط با محیط داخل و خارج مدرسه، تقویت پیوند عاطفی با محیط	مشارکت در ساخت محیط منظر و در طراحی فضاهای بسته، مشارکت در ایجاد قلمرو شخصی و در کشف تاریخ، مشارکت در بازی‌های گروهی	اکتشاف طبیعت جهت تقویت کنجکاوی، اکتشاف تاریخ، در نظر گرفتن فضاهای مخفی جهت اکتشاف توسط کودک
مسئولیت‌پذیری		
واگذاری مراقبت از محیط طبیعی و مصنوع به کودکان و حفاظت از فضای خصوصی کودک، مراقبت از حیوانات		

(نگارندگان)

کودکان در کاشت و نگهداری گیاهان آن مشارکت داشته باشند و نیز فضایی اختصاصی برای حیوانات اهلی که کودکان با آنها تعامل داشته باشند، از انتخاب‌های بعدی آنها بود. اختصاص فضای سبز به هنرهای نمایشی و اجرای موسیقی و مرکزیت فضای سبز نسبت به فضای بازی از دید آنها، نقش ضعیفی در تعلق به مکان کودکان داشتند. در رابطه با گروه دوم - حضور آب در محیط - تعیین فواره‌های کوچک در زمینی امن برای بازی کودکان، در اولویت اول و آب‌نما در بدنه ساختمان، در اولویت آخر قرار می‌گیرد.

در گروه سوم که به بررسی ویژگی‌های محیط داخلی می‌پردازد، ایجاد مکان‌هایی در فضای داخلی برای مشارکت کودکان در پرورش گیاهان، جانداران و آبزیان و مشاهده تغییرات آنها در اولویت اول و چند عملکردی بودن یک فضای

ابعاد مقوله‌ها در این مقاله ارائه شده است). همان‌طور که در جدول ۸ دیده می‌شود، نتایج حاصل بین مجموعه رتبه‌های ده‌گانه مقولات فراگیر مورد علاقه کودکان در هر چهار گروه از نظر پاسخ‌گویان در سطح کمتر از ۰,۰۵ معنی‌دار هستند. در گروه اول، از نظر متخصصین، احاطه فضای بازی کودکان توسط فضای سبز برای کنترل و نظارت بیشتر، در اولویت اول نسبت به حالت معکوس آن قرار گرفت. بسیاری از آنها بر آشنایی کودک با فضای طبیعی و دل‌بسته کردن آنها به این فضاها در جهت حفاظت از آن در آینده، تأکید داشتند. ارتباط بصری به سبزی‌نگی در فضای مرکزی و داخلی مدرسه و سپس استفاده از دیوارهای سبز در کلاس‌ها و ادامه فضای سبز بیرون به صورت باغچه‌هایی در فضای داخلی کلاس، از اولویت‌های بعدی متخصصین بود. اختصاص فضای سبزی که

پیشینه نسبت به این راهبردها برای تعلق به مکان کودکان پیش دبستانی ارائه شده است. راهبردهای طراحی با هدف مد نظر این پژوهش برای ایده پردازی و راهکارهای طراحی، نیازمند اتودهایی جهت درک بهتر این گونه فضاها هستند. در تصویر ۴ اتودهای طراحی مربوط به هر راهبرد به صورت شماتیکی ارائه شده‌اند.

از دید متخصصان، در اولویت آخر قرار می‌گیرد. در گروه آخر که به ویژگی‌های فضای داخلی برای تعاملات داخل و خارج می‌انجامد، بازشوهای وسیع برای دید و منظر به بیرون در اولویت اول و دیوار شفاف کلاس‌های آموزشی برای دیده شدن از راهرو، در اولویت آخر قرار دارد. برای درک بهتر راهبردهای استخراجی، در تصویر ۳، مدل ارتباط مطالب در

جدول ۸. رتبه‌بندی ابعاد متفاوت در مقولات فراگیر توسط خبرگان در مرحله چهارم (نگارندگان)

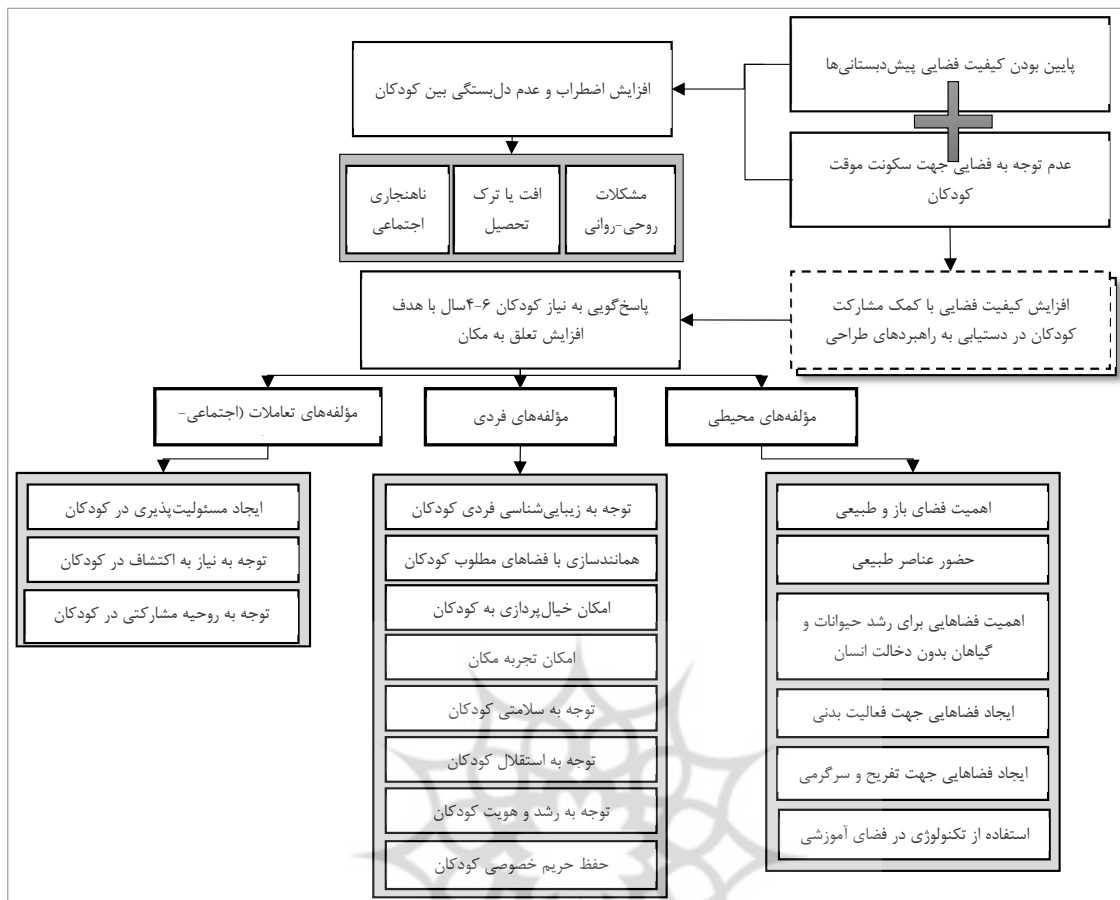
مقولات	ابعاد	تعداد	میانگین حاصله	میانگین رتبه	اولویت
ویژگی‌های محیطی (حضور طبیعت و فضای باز سبز)	احاطه فضای بازی توسط فضای سبز	۵۰	۴,۳	۶,۹۱	۱
	استفاده از فضاهای سبز در حیاط مدرسه جهت آشنایی با مهارت‌های زیست محیطی	۵۰	۴,۲	۶,۸۷	۲
	قرار دادن فضای سبز در فضای مرکزی ساختمان مدرسه	۵۰	۴,۱۴	۶,۷۵	۳
	استفاده از فضای سبز در داخل کلاس‌ها به صورت بدنه‌های سبز در دیوارهای داخلی کلاس	۵۰	۴	۶,۲۵	۴
	استفاده از فضای سبز در داخل کلاس‌ها به صورت باغچه‌هایی از فضای بیرون به داخل کلاس‌ها	۵۰	۳,۶۲	۵,۳	۵
	قرار دادن فضاهای سبز مختص مراقبت و پرورش گیاهان	۵۰	۳,۵۸	۵,۲۲	۶
	قرار دادن فضای سبز مختص به حیوانات اهلی در حیاط مدرسه	۵۰	۳,۵۶	۵,۱۵	۷
	ایجاد فضای سبز جهت بازی‌های نمایشی و ایفای نقش	۵۰	۳,۲۶	۴,۴۱	۸
	تلفیق فضای سبز با مکان‌های آموزشی مانند آموزش موسیقی	۵۰	۳,۱۶	۴,۰۱	۹
	فضای سبز در مرکز فضای بازی کودک قرار گیرد.	۵۰	۳,۰۲	۳,۷	۱۰
درجه آزادی: ۹ مجذور کای: ۶۳,۹۴ سطح معناداری: ۰,۰۰۱					
ویژگی‌های محیطی (حضور آب)	ایجاد محیط‌هایی امن جهت بازی با آب (تعبیه فواره‌های کوچکی روی زمین)	۵۰	۳,۶۲	۶,۳۸	۱
	ایجاد فضاهایی با آب جاری و کم عمق با بستری از سنگ‌های رودخانه‌ای جهت راه رفتن و حس طبیعت	۵۰	۳,۵۴	۶,۱	۲
	ایجاد سکو و یا پل برای کودکان بر روی فضای آب‌نما	۵۰	۳,۴۴	۵,۸۷	۳
	ایجاد فضایی جهت پرورش گیاهان و جانوران آبی	۵۰	۳,۵۲	۵,۷۹	۴
	تعبیه مکان‌هایی جهت آموزش صرفه‌جویی در مصرف آب	۵۰	۳,۴۲	۵,۷۴	۵
	آموزش رساندن آب از جایی به جای دیگر توسط آب‌بند و کانال‌های چوبی	۵۰	۳,۳	۵,۳۴	۶
	تعبیه آب‌نماها در محوطه با عمق کم و به صورت شیب‌دار تا صدای آب شنیده شود.	۵۰	۳,۲۲	۵,۰۹	۷
	تعبیه فواره‌هایی به شکل ساقه گیاهان جهت استفاده کودکان در تابستان	۵۰	۳,۲۲	۵,۰۸	۸
	آموزش ساخت قایق‌های کوچک برای شناوری بر روی آب	۵۰	۳,۳	۵,۰۳	۹
	ایجاد آب‌نما بر روی بدنه ساختمان	۵۰	۳,۰۲	۴,۵۸	۱۰
درجه آزادی: ۹ مجذور کای: ۱۹,۸۴ سطح معناداری: ۰,۰۱۹					

ادامه جدول ۸. رتبه‌بندی ابعاد متفاوت در مقولات فراگیر توسط خبرگان در مرحله چهارم

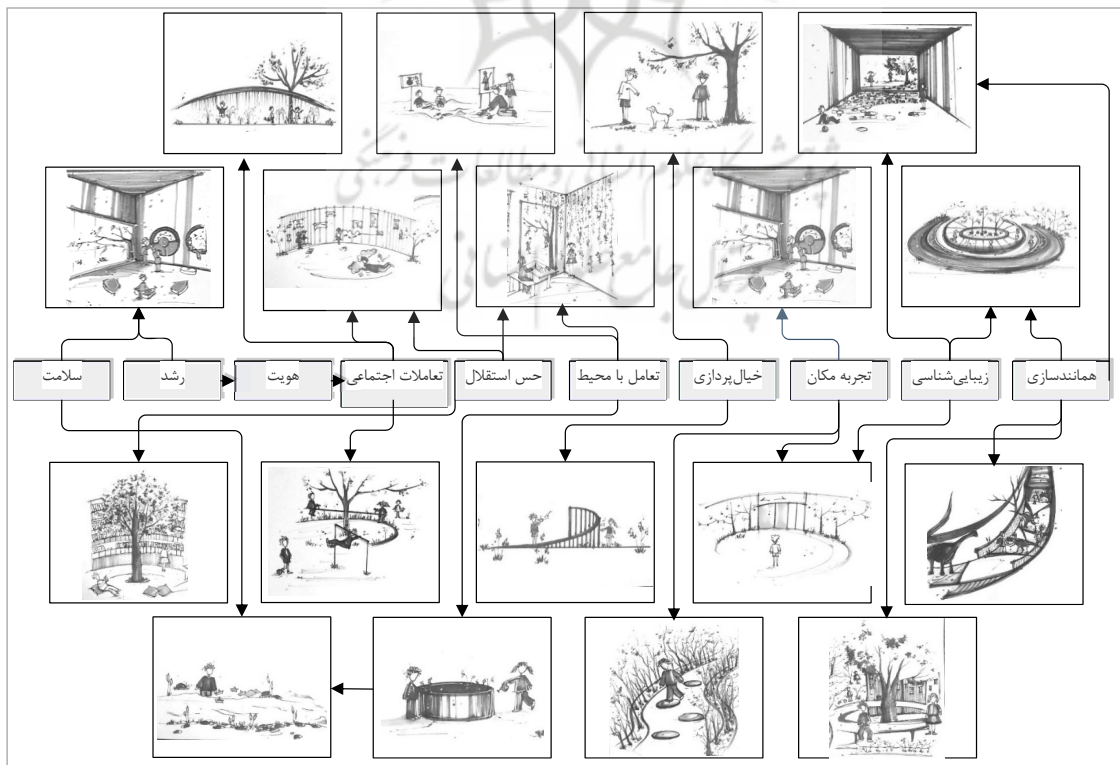
مقولات	ابعاد	تعداد	میانگین حاصله	میانگین رتبه	اولویت
ویژگی‌های محیطی (داخلی)	ایجاد مکان‌هایی برای مشارکت کودک مانند ساخت لگو، کاشت و پرورش گیاهان و جانداران	۵۰	۴,۲۸	۶,۳۵	۱
	کاربرد اشکال گرافیکی تداعی‌کننده داستان‌ها بر روی سطح دیوار	۵۰	۴,۱۲	۵,۸۴	۲
	استفاده از بافت‌های نرم، غیر مزاحم برای کودکان	۵۰	۴,۰۴	۵,۶۵	۳
	سیر کولاسیون بایستی باعث عدم محدودیت و آزادی عمل کودک شود.	۵۰	۴,۰۴	۵,۴۹	۴
	امکان تنظیم و جابه‌جایی مبلمان، دیوارها و ... توسط کودک	۵۰	۴	۵,۵۱	۵
	تناسب ابعاد و اندازه در و دستگیره‌های آن، پنجره، کلید برق و غیره متناسب با ابعاد کودک	۵۰	۳,۹۶	۵,۴۴	۶
	استفاده از فرم‌های نآشنا، رنگ‌های گرم و عملکردهای جذاب بصری، حسی و حرکتی مخصوصاً در مبلمان	۵۰	۳,۹۸	۵,۴۲	۷
	تجزیه و تقسیم فضای کلی به اجزای کوچک‌تر و تفکیک کاربردها با دیوارهای کوتاه یا پارتیشن‌ها	۵۰	۳,۹۸	۵,۴	۸
	وجود فضاهای مخفی و پیچیده برای بازی کودکان	۵۰	۳,۸۸	۵,۱۵	۹
	چند عملکردی بودن یک فضا	۵۰	۳,۸	۵۴,۸۵	۱۰
درجه آزادی: ۹ مجذور کای: ۱۲,۷۳ سطح معناداری: ۰,۰۱۳					
تعمیرات:	استفاده از بازشوهای وسیع برای تلفیق فضای درون و بیرون و ارتباط بصری و فیزیکی کودک با محیط	۵۰	۴,۳	۶,۸۵	۱
	ایجاد فضاهایی دنج شبیه شکل خانه، چادر در کنار شیشه برای دید و تسلط به بیرون	۵۰	۴,۱۸	۶,۵۶	۲
	تعبیه نماو یا بیرون‌زدگی‌هایی رنگی به شکل نمای خانه‌ای با سقف شیب‌دار و یا الهام از نقاشی کودکان	۵۰	۴,۰۴	۶,۱۸	۳
	تعبیه فضایی شیب‌دار مجاور با پله به همراه دستگیره‌هایی برای کودکان (شبیه‌سازی کوهنوردی)	۵۰	۳,۹۶	۶,۰۳	۴
	تعبیه تورهای ایمن و ایجاد بالکن‌های بیرون‌زده بر روی فضاهای وید بین طبقات جهت هیجان و ارتباط	۵۰	۳,۹۲	۵,۸۱	۵
	تعبیه فضای شیب‌داری هم‌راستا با پله به‌عنوان سرسره برای پایین رفتن	۵۰	۳,۹	۵,۷۲	۶
	ایجاد فضاهایی که کودکان به کمک نردبان و یا توری بتوانند بالا بروند تا به بیرون نگاه کنند.	۵۰	۳,۷۸	۵,۳۶	۷
	ایجاد خانه درختی در فضای داخلی مدرسه برای سرگرمی و اشراف بر فضا	۵۰	۳,۴۸	۴,۵۲	۸
	ایجاد پل‌های ارتباطی شفاف بین بلوک‌های ساختمانی مجزا با حفظ امنیت و صرفه‌جویی در انرژی	۵۰	۳,۴۲	۴,۲۹	۹
	ایجاد دیواری شفاف برای کلاس جهت دیده شدن داخل کلاس از راهرو	۵۰	۳,۱۶	۳,۶۸	۱۰
درجه آزادی: ۹ مجذور کای: ۷۱,۷۳ سطح معناداری: ۰,۰۰۱					

(نگارندگان)

تصویر ۳. مدل ارتباط پیشینه با زیرمؤلفه‌های مؤثر در هر یک از مقولات اصلی تعلق به مکان برای کودکان پیش دبستانی (نگارندگان)

تصویر ۴. راهبردها و اتودهای طراحی جهت افزایش تعلق به مکان کودکان پیش دبستانی (نگارندگان)

نتیجه‌گیری

- در ایجاد تعلق به مکان در کودکان پیش‌دبستانی، سه مؤلفه اصلی؛ کالبدی-محیطی، فردی و تعاملات مؤثر هستند. هر یک از این مؤلفه‌ها زیرمجموعه و جزئیاتی دارند که با کمک تحلیل نقاشی‌های کودکان حاصل شده‌اند و بر تعلق به مکان کودکان پسر پیش‌دبستانی مؤثر هستند (تصویر ۳). راهبردهای طراحی که در زیر آمده، خلاصه‌ای از سه مرحله فرآیند پژوهش هستند و بر مؤلفه‌های محیطی و تعاملات، تأکید بیشتری دارند.
- حضور طبیعت در فضاهای بسته و مصنوع و برقراری ارتباط فیزیکی کودکان با آنها
 - ایجاد فضاهای بکر طبیعی و یا عدم دخل و تصرف در طبیعت در جهت ایجاد حیات وحش طبیعی و یا حضور حیوانات اهلی
 - مشارکت کودکان در حفظ طبیعت و یا ایجاد فضای سبز طبیعی و محافظت و یادگیری از آن به کودکان
 - حضور و صدای طبیعت (آب، پرندگان، باد، نور طبیعی و غیره)
 - استفاده از فضاهایی با مقیاس بزرگ و ارتفاع زیاد/ترجیح کودکان به پنجره‌های بزرگ در فضای آموزشی بر خلاف مبانی نظری موجود در پیشینه
 - ترجیح کودکان به فرم‌های ساده و منحنی
 - پیشبرد طراحی در جهت خلق فضاهای غیرمعمولی و انعطاف‌پذیری در مبلمان
 - تعبیه فضاهای خصوصی جهت ایجاد و حفظ تمرکز و حس مالکیت و استقلال کودکان
 - خلق فضاهایی جهت تسلط کودکان بر محیط و رؤیت فضا از بالا (ایجاد بالکن‌هایی در فضای وید مرکزی با حفظ ایمنی کودکان)

پی‌نوشت

1. John Bowlby
2. Security and Belonging
3. Social Affiliation
4. Creative Expression and Exploration
5. Secure Base

منابع و مآخذ

- جوان فروزنده، علی و مطلبی، قاسم (۱۳۹۰). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل‌دهنده آن. هویت شهر، ۵ (۸)، ۲۷-۳۸.
- درفش، حجت‌اله؛ بیرمی‌پور، علی و رضانی، زیبا (۲۰۱۹). بررسی وضعیت نیروی انسانی و فضای آموزشی مراکز پیش‌دبستانی. مدیریت مدرسه، ۷ (۴)، ۵۸-۸۱.
- رستمعلی‌زاده، ولی‌اله و نعمتی، محمد (۲۰۱۵). بررسی زمینه‌های شکل‌گیری تعلق به محله. توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۷ (۱)، ۱۷۲-۱۵۳.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۳). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی: اصول و مبانی. چاپ چهاردهم، جلد اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سبزیان، سعیده؛ مهربانی، حسینعلی و کلانتری، مهرداد (۱۳۹۵). اثربخشی بازی مشترک مادر- کودک بر کاهش اختلال دل‌بستگی دانش‌آموزان پسر دوره ابتدایی. مطالعات پیش‌دبستان و دبستان، ۱ (۳)، ۹۵-۱۱۱.
- سیاوش پور، بهرام؛ شادلو جهرمی، مجتبی و نودهی، سیاوش (۱۳۹۵). نقش فضای سبز محیط‌های آموزشی کودکان در تقویت حس تعلق به مکان (بررسی موردی: مدارس ابتدایی ناحیه دو، شهر شیراز). علوم محیطی، سال چهاردهم (۴)، ۱۱۹-۱۰۵.

- شفیع‌پور یوردشاهی، پریا؛ کیانی، مصطفی و طباطبائیان، مریم (۱۳۹۷). نقش طراحی فضای بازی در پرورش خلاقیت کودکان. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۱ (۲۳)، ۵۳-۶۳.
- ضرغامی، اسماعیل؛ نصیری، نگار؛ ازده‌فر، شیرین و ازده‌فر، لیلا (۱۳۹۲). تأثیر عوامل کیفی محیط بر کاهش اختلال رفتاری در کودکان ۵-۷ سال. پایش، ۱۲ (۴)، ۴۰۳-۴۱۴.
- فلاح، محمدصادق (۱۳۸۴). نقش طرح کالبدی در حس مکان مسجد. هنرهای زیبا، ۹ (۲۲)، ۵۷-۶۶.
- مجیب، فرشته؛ انگجی، لیلی؛ یزدان‌دوست، رقیه؛ رحیمی، علیرضا؛ سینایی، نیره؛ معافی، محمود و امیدوار، نسرین (۱۳۹۴). فعالیت‌های آموزشی پیش‌دبستانی. چاپ دوازدهم، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- معاونت آمار و اطلاعات (۱۳۹۸). سالنامه آماری استان اصفهان سال ۱۳۹۷. چاپ اول، تهران: سازمان برنامه و بودجه کشور.
- نقره‌کار، عبدالحمید؛ مظفر، فرهنگ؛ صالح، بهرام و شفایی، مینو (۲۰۱۰). طراحی فضای مهدکودک بر اساس رابطه بین صفات خلاقیت و ایده‌های معمارانه. نوآوری‌های آموزشی، ۸ (۳۲)، ۳۹-۵۹.
- Albanesi, C.; Cicognani, E. & Zani, B. (2007). Sense of community, civic engagement and social well-being in Italian adolescents. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17 (6), 387-406.
- Arora, V. & Khazanchi, D. (2010). Sense of place in virtual world learning environments: A conceptual exploration. **Fifth Midwest Association for Information Systems Conference**. Moorhead: Information Systems and Quantitative Analysis Faculty Proceedings & Presentations. 1-7.
- Bailey, E.; Devine-Wright, P. & Batel, S. (2016). Using a narrative approach to understand place attachments and responses to power line proposals: The importance of life-place trajectories. *Journal of Environmental Psychology*, 20 (48), 200-211.
- Bartholomaeus, C.; Gregoric, C. & Krieg, S. (2016). Young Children as Active Citizens in Local Government: Possibilities and challenges from an Australian perspective. *International Journal of Early Childhood*, 48 (1), 79-93.
- Beery, T. & Jönsson, K. I. (2017). Outdoor recreation and place attachment: Exploring the potential of outdoor recreation within a UNESCO Biosphere Reserve. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 4 (17), 54-63.
- Brown, B. B. & Perkins, D. D. (1992). Disruptions in Place Attachment. **Place Attachment**. In Altman, I. & Low, S. M. (Eds.). Boston, MA: Springer US. 279-304.
- Chawla, L. (1992). Childhood Place Attachments. **Place Attachment**. In Altman, I. & Low, S. M. (Eds.). Boston, MA: Springer US. 63-86.
- Cobb, E. (1977). **The ecology of imagination in childhood**. London: Routledge and Kegan Paul.
- Cunningham, M. (2005). THE EXPANDING WORLDS OF MIDDLE CHILDHOOD. **Embodied Geographies**. In Kenworthy Teather E. (Ed.). Australia: Taylor & Francis group. 63-86.
- Dallago, L.; Lenzi, M.; Perkins, D. D. & Santinello, M. (2011). Place Attachment in Adolescence. **Encyclopedia of Adolescence**. In Levesque R. J. R. (Ed.). New York, NY: Springer New York. 2083-2091.
- Dovey, K. (1990). Refuge and Imagination: Places of Peace in Childhood. *Children's Environments Quarterly*, 7 (4), 13-17.
- Elliot, A.; Maier, M.; Moller, A.; Friedman, R. & Meinhardt, J. (2007). Color and psychological functioning: The effect of red on performance attainment. *Journal of experimental psychology: General*, 136 (1), 154-168.

- Fjørtoft, I. (2004). Landscape as Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development. *Children, Youth and Environments*, 14 (2), 21-44.
- Fleet, A. & Britt, C. (2011). Seeing spaces, inhabiting places. **Researching Young Children's Perspectives: Debating the Ethics and Dilemmas of Educational Research With Children**. In: Harcourt, D.; Perry, B. & Waller, T. (Eds). New York: Routledge. 1-224.
- Gadd, K. (2016). Place attachment among children in a street situation in Pelotas, Brazil. *Journal of Youth Studies*, 19 (10), 1338-1354.
- Giuliani, M. V. (2003). Theory of Attachment and Place Attachment. **Psychological theories for environmental issues**. In Bonnes, M.; Lee, T. & Bonaiuto, M. (Eds.). New York: Routledge. 137-170.
- Halpenny, E. A. (2010). Pro-environmental behaviours and park visitors: The effect of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30 (4), 409-421.
- Harcourt, D.; Perry, B. & Waller, T. (2011). **Researching young children's perspectives: Debating the ethics and dilemmas of educational research with children**. UK: Taylor & Francis.
- Hay, R. (1998). SENSE OF PLACE IN DEVELOPMENTAL CONTEXT. *Journal of Environmental Psychology*, 18 (1), 5-29.
- Hidalgo, M. C. & Hernandez, B. (2001). PLACE ATTACHMENT: CONCEPTUAL AND EMPIRICAL QUESTIONS. *Journal of Environmental Psychology*, 21 (3), 273-281.
- Jack, G. (2015). 'I may not know who I am, but I know where I am from': the meaning of place in social work with children and families. *Child and Family Social Work*, 20 (4), 415-423.
- Koch, A. B. J. C. & Society. (2018). Children's perspectives on happiness and subjective well-being in preschool. *Children & society*, 32 (1), 73-83.
- Koller, D. & Farley, M. (2019). Examining elements of children's place attachment. *Children's Geographies*, 17 (4), 491-500.
- Küller, R.; Mikellides, B. & Janssens, J. (2009). Color, Arousal, and Performance-A Comparison of Three Experiments. *Color Research & Application*, 34 (2), 141-152.
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31 (3), 207-230.
- Little, S. & Derr, V. (2020). The Influence of Nature on a Child's Development: Connecting the Outcomes of Human Attachment and Place Attachment. **Research Handbook on Childhood nature : Assemblages of Childhood and Nature Research**. In Cutter-Mackenzie-Knowles, A.; Malone, K. & Barratt Hacking, E. (Eds.). Cham: Springer International Publishing. 151-178.
- Massey, D. (1994). **Space, Place, and Gender**. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Moghisi, R.; Mokhtari, S. & Heidari, A. A. (2015). Place attachment in university students. Case study: Shiraz University. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 170, 187-196.
- Morgan, P. (2010). Towards a developmental theory of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30 (1), 11-22.
- Ramkissoon, H. & Mavondo, F. T. (2015). The satisfaction-place attachment relationship: Potential mediators and moderators. *Journal of Business Research*, 68 (12), 2593-2602.
- Ratcliffe, E. & Korpela, K. (2016). Memory and place attachment as predictors of imagined restorative perceptions of favourite places. *Journal of Environmental Psychology*, 20 (48), 120-130.

- Scannell, L. & Gifford, R. (2010). The relations between natural and civic place attachment and pro-environmental behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 30 (3), 289-297.
- Scannell, L.; Cox, R. S.; Fletcher, S. & Heykoop, C. J. A. j. o. c. p. (2016). "That was the last time I saw my house": The importance of place attachment among children and youth in disaster contexts. *American Journal of Community Psychology*, 58 (1-2), 158-173.
- Sebba, R. (1991). The Landscapes of Childhood: The Reflection of Childhood's Environment in Adult Memories and in Children's Attitudes. *Environment & Behavior*, 23 (4), 395-422.
- Stefaniak, A.; Bilewicz, M. & Lewicka, M. (2017). The merits of teaching local history: Increased place attachment enhances civic engagement and social trust. *Journal of Environmental Psychology*, 21 (51), 217-225.
- Twigger-Ross, C. L. & Uzzell, D. L. (1996). PLACE AND IDENTITY PROCESSES. *Journal of Environmental Psychology*, 16 (3), 205-220.
- Ujang, N. (2012). Place attachment and continuity of urban place identity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 49, 156-167.
- Van der Klis, M. & Karsten, L. (2009). Commuting partners, dual residences and the meaning of home. *Journal of Environmental Psychology*, 29 (2), 235-245.
- Waddell, M. (2018). **Inside lives: Psychoanalysis and the growth of the personality**. London: Routledge.
- Windsong, E. A. (2010). There is no place like home: Complexities in exploring home and place attachment. *The Social Science Journal*, 47 (1), 205-214.
- Winnicott, D. W. (2012). **The family and individual development**. London: Routledge.
- URL 1: <https://b2n.ir/57858> (access date: 2020/11/20).

Received: 2020/11/21

Accepted: 2021/05/10

Design Strategies for Boys' Preschools in Isfahan with the Aim of Creating Place Attachment

Azade Taebi* Narges Dehghan**

Abstract

One of the first and most important public spaces with which children deal is the educational space and the most basic spaces are preschools. Children's belonging to preschools affects their future to enhance their education. Many studies have been conducted in Iran on the creation and upgrading of educational spaces for children, but studies on children as the main source of qualitative data are very limited. The main question in this paper is, what are the factors affecting the place attachment of preschoolers from the views of boys and what are the design strategies derived from them. In this paper, using a combined and four-stage research method, design strategies were developed to establish the belonging of boys to preschoolers in Isfahan. The three main components of place attachment in these spaces are physical, individual properties, and personal and social interactions that were derived from the first stage using library resources and their content analysis, along with their main categories and sub-categories. Subsequently, at the next stages with a focus on these three key components, some of the designing strategies were developed by drawing mental images and open-ended interviews with children. Another part of these strategies was obtained through questions and answers from architecture experts, educators and psychologists of children. The importance of outdoor and natural spaces, the presence of nature, water and natural light indoors, wildlife, a space for physical activity, the use of technology for entertainment, spaces to show feelings and likening children with desired environments, spaces for child's identity and development and imagination, interactions, participation, and exploration was obtained from the first three stages of the research. The architects, educators, and psychologists of children, at the end of the fourth stage, provided details of some of their design and rating strategies in terms of their importance.

Keywords: Place attachment, Individual properties, Physical properties, Interaction, Preschool

* MSc student in Architecture, Department of Architecture, Advancement in Architecture and Urban Planning Research Centre, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran..

** Assistant professor, Department of Architecture, Advancement in Architecture and Urban Planning Research Centre, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. dehghan@par.iaun.ac.ir